

Henryk Sławiński

Problematyka polityczna w kazaniu

Problematyka polityczna w kazaniu budzi wiele kontrowersji. Z jednej strony pojawiają się od czasu do czasu oskarżenia duchownych o mieszanie się do polityki, które dotyczą głównie ich wypowiedzi na ambonie, z drugiej zaś strony nie brakuje osób, które oczekują od kaznodziejów zajęcia wyraźnego stanowiska wobec problemów politycznych: uważają one, że księża są dobrze wykształceni, znają stosunki społeczne i są dobrze zorientowani również w dziedzinie polityki. Jakie stanowisko powinien przyjąć kaznodzieja wobec przeciwstawnych oczekiwań? Czy w ogóle może zachować neutralność polityczną? Takie stanowisko byłoby wygodne dla sprawujących władzę, bo neutralność jest *de facto* poparciem partii rządzącej¹. Joachim Kanitz uważa, że ucieczka w świat wewnętrzny i apolityczny introwertyzm to praktyczny ateizm². Jak zatem głosić kazania, by nie popaść ani w ów praktyczny ateizm, ani w partykularyzm polityczny?

Zasadniczy problem, dla którego szukamy rozwiązania, da się ująć w pytaniu: Czy możliwe jest podejmowanie zagadnień politycznych w kazaniu? A jeśli tak, to w jakich granicach?

Szukając odpowiedzi na te pytania, omówimy następującą problematykę: najpierw doprecyzujemy znaczenie pojęć „kazanie” i „polityka”, a następnie zagadnienia polityczne jako tworzywo kaznodziejskie. Kolejną kwestią będą rodzaje kazań „politycznych” oraz pytania, na które powi-

¹ Hans van der Geest stwierdził: „Usunięcie polityki z nabożeństwa byłoby nierealistycznym rozwiązaniem. Takie rozstrzygnięcie byłoby *implicite* pomocą ochronną dla polityki konserwującej status quo” – H. van der Geest, *Du hast mich angesprochen*, s. 133; cyt. za: M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit. Reflexionen zur Predigtkunst*, Stuttgart 2004, s. 183.

² M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit...*, dz. cyt., s. 183.

nien odpowiedzieć sobie ten, kto chce podjąć w kazaniu problematykę polityczną. Potem w dużym skrócie powiemy o politycznym kontekście kazania i podsumujemy całość refleksji, przedstawiając kilka wniosków.

1. Pojęcia: „polityka” i „kazanie” – kwestie terminologiczne

Właściwym punktem wyjścia dla analizy problematyki politycznej w kazaniu jest najpierw doprecyzowanie tych obu pojęć. Omówimy więc najpierw pojęcie kazania, podamy jego definicję, a następnie wyjaśnimy terminy „polityka” i „problematyka polityczna”.

1.1. Pojęcie „kazania” jako jednostki przepowiadania słowa Bożego

Termin „kazanie” jest ogólnosłowiańskim rzeczownikiem pochodzącym od staropolskiego czasownika „kazać” w sensie „mówić”, „nauczać”, „wydać rozkaz”, „nakazać”, „polecać”, „żądać”³. W procesie zyskiwania przez nazwę „kazanie” znaczenia religijnego możliwy był wpływ języka czeskiego na polszczyznę. Nazwa ta jest odpowiednikiem łacińskich określeń: *sermo*, *verbum*, *tractus*, *logos*. Inne języki nowożytne mają odpowiedniki bardziej zbliżone do nazwy łacińskiej: (ang. *sermon*; fr. *sermon*; niem. *Predigt*; wł. *predica*, *sermone*)⁴.

Według lakonicznej definicji podanej w *Leksykonie pojęć teologicznych i kościelnych* G. O’Collinsa i E. G. Farrugii *kazanie* to nazwa określająca głoszenie słowa Bożego podczas sprawowania kultu chrześcijańskiego albo w postaci zachęty do nawrócenia i oddawania czci Bogu⁵. W swojej książce profesorskiej *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie* ks. Jan Twardy podaje definicję kazania za publikacją Zygmunta Pilcha *Wykład zasad kościelnej wymowy* z 1958 roku, gdzie zostało ono określone jako „publiczne głoszenie słowa Bożego przez upoważnionego przedstawiciela Kościoła w sposób odpowiadający zadaniom kościelnego przepowiadania”⁶.

³ G. O’Collins, E. G. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim*, Kraków 2002, s. 136; G. Siwek, *Kazanie*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 366.

⁴ G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 366.

⁵ G. O’Collins, E. G. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych...*, dz. cyt., s. 136–137.

⁶ Z. Pilch, *Wykład zasad kościelnej wymowy*, Poznań 1958, s. 62; J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009, s. 24.

To definicja, która odpowiada rozumieniu homiletyki jako retoryki kościelnej, a kazania jako aktu mowy, który różni się od innych tym, że ma za treść słowo Boże i dokonywany jest przez przedstawiciela Kościoła.

W taki sposób można mówić o kazaniu w sensie bardzo ogólnym, również – pozateologicznym. W takim właśnie znaczeniu przez kazanie rozumie się w lingwistyce mowę o treści religijnej wygłoszoną przez duchownego, albo inaczej: utwór mówiony zaliczany do gatunków okołoliterackich⁷.

Natomiast w posoborowej teologii katolickiej inspirowanej ruchem ke-rygmatycznym, teologią słowa i teologią przepowiadania przez kazanie rozumie się wydarzenie zbawcze dokonujące się poza liturgią przez publiczną interpretację ludzkiego życia w świetle słowa Bożego dokonywaną przez upoważnionego przedstawiciela Kościoła w celu doprowadzenia słuchaczy do wiary w Jezusa Chrystusa bądź też w celu umocnienia ich w tej wierze i zachęty do praktykowania jej we wspólnocie Kościoła⁸. Podkreślenie, że kazanie jest wydarzeniem zbawczym, wskazuje na Boga jako główny Podmiot przepowiadanego słowa. Poszczególne zaś kaznodzieje są interpretatorami znaczeń i mediatorami: mówi zarówno w imieniu Boga do ludzi, jak też w imieniu ludzi do Boga. Głosiciel kazania upublicznia zbawczy dialog, stwarzając warunki dla rozwoju wiary, która „rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10, 17).

1.2. Wyjaśnienie definicji kazania

Kazanie jest więc wydarzeniem zbawczym. Nie jest więc ono jedynie informacją o Bogu ani wykładem na temat biblijny czy laudacją na temat zasług świętego. Jest ono wydarzeniem, w którym Bóg przemawia na sposób ludzki. Wychodzi naprzeciw człowiekowi, daje się poznać i zaprasza do dialogu. Nie jest to spotkanie równorzędnych partnerów, ale dar Boga, który pokonuje wszelki dystans, czyni nas naprawdę swoimi „partnerami”, by mogło się urzeczywistnić oblubieńcze misterium miłości między Chrystusem i Kościołem. Człowiek jest adresatem Bożego słowa,

⁷ G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 366. Autor ten kilkanaście lat wcześniej napisał, że kazanie w szerokim rozumieniu to każda jednostka przepowiadania: homilia, kazanie, konferencja rekolekcyjna – G. Siwek, *Proces tworzenia kazania*, [w:] *Fenomen Kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków 1994, s. 179.

⁸ Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego warsztatu*, Kraków 1997, s. 11; G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 366.

zachęcanym do włączenia się w dialog miłości przez udzielenie Bogu wolnej odpowiedzi⁹.

Tak więc Bóg uczynił każdego z nas zdolnym do *śluchania* słowa Bożego i *odpowiadania* na nie. Człowiek jest stworzony w Słowie i w Nim żyje; nie może zrozumieć samego siebie, jeśli nie otwiera się na ten dialog¹⁰.

Kazanie jest czasem działania Boga, czasem Jego łaski. On interweniuje swoim słowem w życie kaznodziei i słuchaczy, którzy tworzą wspólnotę wierzących. Duch Święty jest obecny i działa, gdy głoszone jest słowo Boże, jakkolwiek o zbawczych owocach kazania decyduje intensywność współpracy kaznodziei i słuchaczy z Duchem Świętym¹¹.

Kazanie jest głoszeniem słowa Bożego *p o z a l i t u r g i ą*. To jest cecha gatunkowa odróżniająca je od homilii. To nie związek z Pismem Świętym ani retoryczna struktura jednostki przepowiadania, ale więź z liturgią rozstrzyga o tym, że jest ona kazaniem bądź homilią. Homilia jest jednostką przepowiadania stanowiącą integralną część liturgii. Kazanie natomiast jest jednostką przepowiadania wygłaszaną poza liturgią, czyli poza sakramentami, sakramentaliami i liturgią godzin¹². W związku z tym dobór tekstów biblijnych do kazania jest swobodniejszy niż w przypadku homilii, bo nie jest ograniczony lekcjonarzem. Swobodniejszy jest też dobór tematyki – podejmowanie zagadnień aktualnych dla słuchaczy, niezwiązanych z kontekstem liturgicznym. Również ramy czasowe kazania nie są tak ograniczone jak homilii, która powinna zachować czasowe proporcje względem pozosta-

⁹ Por. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 22.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego...*, dz. cyt., s. 11–12; *Verbum Domini* 23. W innym miejscu (*Verbum Domini* 51) papież zauważa: „Relacji między Chrystusem, Słowem Ojca i Kościołem nie można pojmować w kategoriach zwykłego wydarzenia z przeszłości, lecz jest to żywotna relacja, do której nawiązania powołany jest z osobna każdy wierny. Mówimy bowiem o obecności Słowa Bożego wśród nas dzisiaj: «A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata» (Mt 28, 20). [...] «Bóg, który niegdyś przemówił, bezustannie rozmawia z Oblubienicą swego umiłowanego Syna, a Duch Święty, dzięki któremu żywy głos Ewangelii rozbrzmiewa w Kościele, a przez Kościół w świecie, doprowadza wierzących do całej prawdy i sprawia, że słowo Chrystusa przebywa w nich obficie (por. Kol 3, 16)». [...] W słowie Bożym, głoszonym i słuchanym, oraz w sakramentach Jezus mówi dzisiaj, tu i teraz, do każdego z nas: «Ja jestem twój, daję się tobie», aby człowiek mógł Go przyjąć i odpowiedzieć, mówiąc: «ja jestem Twój». Tym samym Kościół jawi się jako środowisko, w którym dzięki łasce możemy doświadczyć tego, o czym mówi Prolog św. Jana: «Wszystkim tym jednak, którzy Je przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożymi» (J 1, 12)».

¹² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, n. 52; G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 366.

łych części liturgii. Inne, bardziej wyselekcjonowane jest też audytorium kazania. Ponadto głoszenie słowa Bożego poza liturgią stwarza możliwość doboru bardziej urozmaiconych językowych środków retorycznych, zastosowaniu aktualnego dialogu, wykorzystania nowoczesnej technologii, w tym również pomocy audiowizualnych¹³.

Kazanie jest wydarzeniem publicznym. Jest ono skierowane do wszystkich, którzy chcą słuchać. Różni się od indywidualnej spowiedzi otoczonej tajemnicą, a także od terapii i kierownictwa duchowego. W związku z tym łączy się ono z odpowiedzialnością za publiczne oddziaływanie wypowiadanych słów. Kaznodzieja musi się zawsze liczyć z tym, że jego słowa wywierają wpływ społeczny: bezpośredni na słuchaczy i pośredni, gdy oni przekazują słowa kazania innym. Głosiciel kazania ponosi społeczną odpowiedzialność za przekazywane słowo¹⁴.

Kazanie jest interpretacją ludzkiego życia w świetle słowa Bożego. To znaczy, że dokonywane jest w nim tłumaczenie ludzkiego życia w taki sposób, by pomóc słuchaczom w rozpoznaniu obecności i działania Boga zarówno w ich życiu w środowisku lokalnym, jak i w globalnych wydarzeniach zachodzących w świecie, tak w tych codziennych, jak i w świętowaniu¹⁵. Nie jest to interpretacja dowolna, ale mająca swe źródło w słowie Bożym zawartym w Piśmie Świętym i w Tradycji Kościoła oraz interpretowanym przez Urząd Nauczycielski Kościoła¹⁶. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego zauważyła przed laty, że eklezjalna tożsamość chrześcijan „obejmuje podwójne doświadczenie: jedno oparte na poznawaniu rzeczywistości przyrodzonych, historycznych i kulturowych naszego świata, oraz drugie, wynikające z interpretacji tych rzeczywistości w świetle Ewangelii. Te doświadczenia nie są wzajemnie wymienne, jedno nie może zastąpić drugiego, ale o jedności obydwu stanowi ich wspólny fundament – słowo Boże, przez które wszystko zostało stworzone, oraz ostateczny cel – królestwo Boże”¹⁷.

¹³ Por. G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 369.

¹⁴ Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego...*, dz. cyt., s. 12.

¹⁵ Por. W. Przyczyna, *Kaznodziejstwo dwudziestego pierwszego wieku. Artykuł dyskusyjny*, „Współczesna Ambona”, R. 29, 2001, nr 2, s. 184.

¹⁶ Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego...*, dz. cyt., s. 12.

¹⁷ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* (30 XII 1988), n. 59; por. P. Nitecki, *Polityka*, [w:] *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 372.

Kazanie nie jest samowolnym przedsięwzięciem osoby, która ma predyspozycje do publicznego przemawiania. Jest ono głosem Kościoła, wypowiedzią osoby upoważnionej przez Kościół: albo na mocy święceń w przypadku osób duchownych, albo na mocy specjalnego upoważnienia – misji kanonicznej – w przypadku osób świeckich¹⁸.

Kazanie jest głoszone w celu doprowadzenia słuchaczy do wiary w Jezusa Chrystusa bądź też w celu umocnienia ich w tej wierze. Wiara jest właściwą odpowiedzią, jaką człowiek daje Bogu, który mówi. Ona rodzi się dzięki głoszeniu i słuchaniu słowa Bożego.

Całe dzieje zbawienia pokazują nam stopniowo ten ścisły związek między słowem Bożym i wiarą, który urzeczywistnia się w spotkaniu z Chrystusem. Dzięki Niemu bowiem wiara przybiera kształt spotkania z Osobą, której powierzamy własne życie. Jezus Chrystus jest dziś nadal obecny w historii w swoim ciele, którym jest Kościół, dlatego akt naszej wiary jest zarazem aktem osobistym i kościelnym¹⁹.

Pociąga on za sobą praktykę życia, zgodnie z regułą podaną przez św. Jakuba: wiara bez uczynków jest bezowocna, a nawet martwa (Jk 2, 20. 26). Według Gerarda Siwka, „«duszą» kazania pozostaje wszakże wiara kaznodziei, jaką ma podzielić się ze słuchaczami”²⁰.

Skoro celem głoszenia kazań jest żywa i praktykowana wiara słuchaczy, a w jej konsekwencji życie wieczne, to centralną treścią kazań muszą być *credenda et agenda*, czyli prawdy doktrynalne i zasady postępowania. Według Kodeksu Prawa Kanonicznego „Głosiciele słowa Bożego powinni przedstawiać wiernym przede wszystkim to, w co należy wierzyć i co trzeba czynić dla chwały Bożej i zbawienia ludzi”²¹. Ujmując zaś osobowo – treścią kazań musi być Jezus Chrystus, obecny i działający w świecie, przede wszystkim w Kościele. Od strony negatywnej oznacza to, że centralną treścią kazania nie mogą być zagadnienia świeckie, które nie mają charakteru moralno-religijnego²².

¹⁸ Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego...*, dz. cyt., s. 12; G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 369. Według Kodeksu prawa kanonicznego „Wierni świeccy na mocy chrztu i bierzmowania są świadkami ewangelicznego orędzia przez słowo i przykład życia chrześcijańskiego. Mogą być też powoływani na współpracowników biskupa i prezbiterów w wykonywaniu posługi słowa” – Jan Paweł II, *Kodeks prawa kanonicznego* [dalej: KPK], Poznań 1983, kan. 759.

¹⁹ *Verbum Domini* 25.

²⁰ G. Siwek, *Kazanie...*, dz. cyt., s. 369.

²¹ KPK, kan. 768, § 1.

²² E. Staniek, *Z kaznodziejskiego...*, dz. cyt., s. 13.

1.3. Pojęcie „polityki”

Istotne dla omawianego tematu pojęcie „polityki” nie ma jedynej trafnej definicji. Jest ono używane w sensie wąskim i w sensie szerokim. Na przykład według Maxa L. Stackhouse’a „polityka jest rozumiana jako akumulowanie, organizowanie i wykorzystywanie władzy w regionie, na określonym terytorium, w społeczeństwie. Chodzi głównie o władzę rządu i decydowania o tym, kto kontroluje instytucje społeczne i na jakich warunkach”²³.

Podobną definicję znajdujemy w *Słowniku Języka Polskiego* pod redakcją M. Szymczaka. Polityka jest w nim określona jako „działalność władzy państwowej, rządu w dziedzinach społecznej, gospodarczej, kulturalnej, wojskowej i innych, dotycząca spraw wewnętrznych państwa lub stosunków z innymi krajami, jak również wzajemnych stosunków klas, grup społecznych (np. rozdział władzy wewnątrz państwa); działalność klasy, grupy społecznej, partii uwarunkowana określonymi celami i interesami, mająca na celu zdobycie i utrzymanie władzy państwowej”²⁴.

To jest definicja „polityki” w sensie wąskim – dążenie do władzy, polityka partyjna. Natomiast w sensie szerokim terminem tym określa się dążenie do dobra wspólnego²⁵ albo też wszystko to, „co wiąże się z godnością i podstawowymi prawami człowieka, dobrem wspólnym, sprawiedliwością społeczną”²⁶. Jest też potoczne, przenośne znaczenie terminu „polityka”: „czyjeś zręczne, sprytne, układne działanie w celu osiągnięcia określonych zamierzeń”²⁷. Dawniej przymiotnik „polityczny” oznaczał tyle, co „dobrze wychowany, umiejący się znaleźć; roztropny, układny”²⁸.

²³ M. L. Stackhouse, *Politics and Religion*, [w:] *The Encyclopedia of religion*, ed. M. Eliade, Ch. J. Adams, v. 11, New York-London 1987, s. 408.

²⁴ *Polityka*, [w:] *Słownik Języka Polskiego*, red. M. Szymczak, t. 2, Warszawa 1984, s. 785.

²⁵ Por. J. Wagner, *Polityka*, [w:] *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa 1993, s. 133.

²⁶ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące studiów...*, n. 63; cyt. za: P. Nitecki, *Polityka*, [w:] *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 372.

²⁷ *Słownik Języka Polskiego*, t. 2, dz. cyt., s. 786.

²⁸ Tamże, s. 785.

1.4. Problematyka polityczna

W związku z różnorodnym rozumieniem pojęcia „polityka” również mówienie o problematyce politycznej w kazaniu musi uwzględnić wspomniane rozróżnienia. W sensie wąskim problematyka polityczna dotyczy „zagadnień ustroju państwa, działalności rządu, partii, stosunków między państwami”²⁹. W sensie szerokim natomiast to wszelkie działania mające na celu doczesne dobro wspólne społeczeństwa bądź też „wszystko, co jest związane ze zbiorowym życiem wszystkich obywateli”³⁰. Po tym niezbędnym doprecyzowaniu terminologicznym możemy przejść do refleksji nad zagadnieniami politycznymi jako tworzywem kazania.

2. Zagadnienia polityczne jako tworzywo kazania

Hanz-Günther Schöttler, autor hasła *kazanie polityczne* (*Politische Predigt*) w *Lexikon für Theologie und Kirche*³¹, stwierdza, że taka nazwa nie jest określeniem gatunkowym. Argumentuje swoje stanowisko tym, że skoro słowo Boże jest zawsze krytyczne wobec społeczeństwa i religii, również każde kazanie jest „implicite-explicite polityczne”. H. G. Schöttler dokonuje jednocześnie wyraźnego rozróżnienia na *kazanie politykujące* (niem. *Politisierender Predigt*) i *kazanie polityczne* (niem. *Politische Predigt*). Pierwsze stanowi religijną agitację i pogwałcenie słowa Bożego przez sankcjonowanie ludzkich przekonań oraz pozbawianie słuchaczy należnych im praw. Drugie natomiast pomaga wierzyć w obecność i działanie Boga w tle wydarzeń historycznych.

Takie rozróżnienie na *kazanie politykujące* i *polityczne* koresponduje z rozróżnieniem na zagadnienia polityczne w wąskim i w szerokim rozumieniu. Jeśli kazanie rozumiane jest jako głoszenie słowa Bożego w celu doprowadzenia słuchaczy do wiary w Jezusa Chrystusa bądź też w celu umocnienia ich w tej wierze i zachęty do praktykowania jej we wspólnocie Kościoła, to oczywiście jest, że nie ma w nim miejsca na agitację partyjną, natomiast jest miejsce na problematykę polityczną w rozumieniu szerokim.

²⁹ Tamże.

³⁰ G. Durozoi, A. Roussel, *Filozofia: słownik. Pojęcia, postacie, problemy*, tłum. J. Migasiński i J. Niecikowski, Warszawa 1997, s. 212.

³¹ H. G. Schöttler, *Politische Predigt*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, B. 8, Hrsg. W. Kasper, Freiburg-Basel-Rom-Wien 1999, k. 392.

2.1. Zagadnienia polityczne w wąskim rozumieniu jako tworzywo kazania

Zagadnienia polityczne w sensie ścisłym nie są tworzywem kazania co najmniej z trzech względów: 1) Bóg nie jest Panem jednej partii; 2) słuchaczom słowa Bożego jako obywatelom społeczności ziemskiej przysługuje wolność w podejmowaniu wyborów politycznych zgodnych z ich prawidłowo ukształtowanym sumieniem i przekonaniami; 3) zadaniem kaznodziejów jest budowanie wspólnoty i zacieśnianie braterskich więzi z wszystkimi ludźmi.

1) Bóg, który jest głównym inicjatorem dialogu z człowiekiem, a zatem i głównym podmiotem głoszenia słowa z jednej strony nieskończenie prze-rasta rzeczywistość ludzką, a z drugiej – jest w niej obecny i działa. On jest Stworzycielem i Panem świata. To on jest Suwerenem i nie można nim manipulować. Nie można ograniczać Jego wszechmocy do interesów partyjnych. Bóg pragnie, „aby wszyscy ludzie byli zbawieni (por. 1 Tm 2, 4)”³². Chrystus „wraz z Ojcem ustawicznie działa dla zbawienia wszystkich”³³, bez podziału na przynależność partyjną.

Bóg nie przybiera barw żadnej partii, ale nie jest apolityczny. On jest Wszechobecny i Wszechmocny, strąca z tronu pyszałków, a wywyższa kogo zechce.

Święte jest Jego imię, a swoje miłosierdzie na pokolenia i pokolenia [zachowuje] dla tych, co się Go boją. On przejawia moc ramienia swego, rozprasza [ludzi] pyszniących się zamysłami serc swoich. Strąca władców z tronu, a wywyższa pokornych. Głodnych nasycza dobrami, a bogatych z niczym odprawia (Łk 1, 49–53).

Bóg jest polityczny – „Das ist der politische Gott”³⁴ – ale nie partyjny.

2) Słuchaczom słowa Bożego jako obywatelom społeczności ziemskiej przysługuje wolność w podejmowaniu wyborów politycznych zgodnych z ich sumieniem i przekonaniami. Ani zadaniem kaznodziei, ani w ogóle Kościoła „nie jest wskazywanie konkretnych rozwiązań – a tym mniej rozwiązań jedynych – w sprawach doczesnych, które Bóg pozostawił wolnemu i odpowiedzialnemu osądowi każdego człowieka”³⁵. Obowiązkiem głosicieli słowa Bożego jest uznawanie uprawnionych różnic poglądów w zakresie

³² Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, [dalej: KK], 16.

³³ KK, 41.

³⁴ M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit...*, dz. cyt., s. 184.

³⁵ Kongregacja Nauki Wiary, *Nota doktrynalna o niektórych aspektach działalności i postępowania katolików w życiu politycznym* (24 XI 2002), nr 2.

porządku spraw doczesnych³⁶. „Autonomia sfery obywatelskiej i politycznej w stosunku do sfery religijnej i kościelnej [...] jest wartością przyswojoną już i uznaną przez Kościół, należącą do dziedzictwa wypracowanego przez cywilizację”³⁷. Autonomia ta jest zgodna z katolicką doktryną moralną. Jakiegokolwiek mieszanie sfery religii i sfery polityki jest bardzo niebezpieczne, bo „może prowadzić do całkowitego zniesienia wolności religijnej, a nawet ograniczyć czy zlikwidować inne niezbywalne prawa ludzkie”³⁸.

3) Zagadnienia polityczne w sensie ścisłym nie są tworzywem kazania również z tego powodu, że duchowni, którzy najczęściej je głoszą, mają wyraźny zakaz czynnego optowania na rzecz jakichkolwiek ugrupowań politycznych. Duchowni są bowiem powołani do zacieśniania z wszystkimi ludźmi braterskich więzi opierających się na służbie i poszukiwaniu prawdy, sprawiedliwości i pokoju³⁹. Mogą, a nawet „powinni jak najbardziej popierać zachowanie między ludźmi pokoju i zgody, opartej na sprawiedliwości”⁴⁰. Kaznodzieja wszystkim ludziom głosi dobrą nowinę Jezusa Chrystusa. Każdy człowiek niezależnie od koloru skóry, statusu społecznego i poglądów politycznych jest jej adresatem. Kodeks Prawa Kanonicznego (kanon 287, §2) jasno precyzuje, że duchowni „nie mogą brać czynnego udziału w partiach politycznych [...], chyba że – zdaniem kompetentnej władzy kościelnej – będzie wymagała tego obrona praw Kościoła lub rozwój dobra wspólnego”. Ciekawe, że kanon następny, czyli 288 orzeka, iż diakoni stali nie są związani przepisami kilku kanonów dotyczących duchownych, w tym również wspomnianym wyżej kanonem 287, § 2, „chyba że prawo partykularne co innego postanawia”⁴¹.

³⁶ Por. tamże.

³⁷ Tamże, nr 5.

³⁸ Tamże.

³⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 18.

⁴⁰ KPK, kan. 287, § 1.

⁴¹ KPK, kan. 287 § 2; kan. 288; por. S. Muckel, *Politische Betätigung kirchlich Bediensteten. II. Kath.*, [w:] *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*, B. 3., Hrsg. A. F. v. Campenhausen, I. Riedel-Spangenberg, R. Sebott, Paderborn-München-Wien-Zürich 2004, s. 246. Gdy kaznodzieja włącza się w czynną działalność w partii politycznej, musi liczyć się z zakazem wykonywania aktów władzy świeckiej albo władzy rządzenia, a nawet z wydaleniem ze stanu duchownego. Takie konsekwencje dotknęły paragwajskiego bpa Fernando Armino Lugo Méndez (ur. 30 V 1951), który po jedenastu latach posługi biskupiej zaangażował się w działalność polityczną i w 2005 roku zrezygnował z funkcji biskupich. Stolica Apostolska początkowo nie usunęła go ze stanu duchownego, a jedynie w 2007 roku emerytowała i suspendowała (por. Cindy Wooden, *Vatican denies laicization to Paraguayan*

Uwzględniając kontekst ekumeniczny, warto zauważyć, że nieco inna jest praktyka w eklesjalnych wspólnotach ewangelickich. Pastorzy luterkańscy mają prawo do zaangażowania politycznego. Jednakże ze względu na pełniony urząd muszą to czynić z powściągliwością i proporcjonalnie do obowiązku takiego zaangażowania. Owe powściągliwości domaga się ich zobowiązanie do sprawowania posługi względem wszystkich członków wspólnoty niezależnie od ich poglądów politycznych. Jeśli jakiś pastor ubiega się o mandat polityczny, jest zobowiązany do zawieszenia swojej funkcji zwierzchnika wspólnoty kościelnej. W konsekwencji otrzymuje urlop albo jest przesunięty w stan oczekiwania (niem. *Wartestand*)⁴².

2.2. Zagadnienia polityczne w szerokim rozumieniu jako tworzywo kazania

Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, żeby głosiciele kazań podejmowali zagadnienia polityczne w szerszym znaczeniu. Człowiek, według określenia Arystotelesa⁴³, jest istotą polityczną. Jeśli posługa słowa nie ma być odebraną od ludzkiej rzeczywistości abstrakcyjną nauką, to musi podejmować sprawy słuchaczy, w tym sprawy dotyczące dobra wspólnego. Kodeks Prawa Kanonicznego wymienia wprost kilka zagadnień dotyczących ludzkiego życia, które powinny być głoszone w kazaniach. Głosiciele słowa Bożego powinni przekazywać „wiernym naukę, jaką Urząd Nauczycielski Kościoła głosi o godności i wolności osoby ludzkiej, o jedności i trwałości rodziny oraz o jej zadaniach, o obowiązkach ludzi żyjących w społeczeństwie, jak

bishop running for president, „Catholic News Service”, <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0700644.htm>, 1 X 2012). Dopiero gdy zwyciężył wybory prezydenckie, zanim jeszcze 15 sierpnia 2008 roku objął urząd prezydenta Paragwaju, 30 lipca został przeniesiony przez Stolicę Apostolską do stanu świeckiego (por. jp/efe, *Paragwaj: prezydent już świecki*, http://storico.radiovaticana.org/pol/storico/2008-07/221900_paragwaj_prezydent_juz_swiecki.html; 1 X 2012). Warto zauważyć, że nie dokończył kadencji, bo 22 czerwca 2012 roku parlament Paragwaju pozbawił Fernando Lugo urzędu prezydenckiego, zarzucając mu nieudolność sprawowania władzy w czasie protestów rolników, podczas których siedemnastu z nich straciło życie. Poza tym tuż po wyborach prezydenckich w 2008 roku wyszły na jaw afery seksualne z udziałem F. Lugo, który niedawno uznał ojcostwo względem jednego dziecka (por. <http://www.kath.net/detail.php?id=37078>; 1 X 2012).

⁴² A. Grube, *Politische Betätigung von Kirchenbediensteten*, [w:] *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörter für Theologie und Religionswissenschaft*, Band 6, Hrsg. H.D. Betz, D.S. Browning, B. Janowski, E. Jüngel, Tübingen 2003, k. 1467–1468.

⁴³ *Polityka* 1, 2; 3, 6; cyt. za: G. De Rosa, *Politica*, [w:] *Dizionario di Omiletica*, red. M. Sodi, A. M. Triacca, Torino-Bergamo 1998, s. 1157.

również o układaniu spraw doczesnych zgodnie z porządkiem ustanowionym przez Boga”⁴⁴.

Kazania, w których podejmowana jest owa problematyka, mogą być określane jako „kazania społeczno-polityczne” albo krótko: „kazania polityczne”.

Nie mogąc podejmować walki politycznej, kaznodzieja nie powinien pozostawać na marginesie troski o sprawiedliwość społeczną⁴⁵. Powinien kształtować sumienie słuchaczy i budzić siły duchowe. Może przypominać, że centralnym zadaniem polityki jest sprawiedliwy porządek społeczeństwa i państwa oraz że „państwo, które nie kierowałoby się sprawiedliwością, zredukowałoby się do wielkiej bandy złodziei, jak powiedział kiedyś Augustyn”, a co przypomniał Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* i w swoim przemówieniu do parlamentarzystów w Berlinie we wrześniu 2011 roku⁴⁶. „Sprawiedliwość jest celem [...] polityki”⁴⁷ i ma naturę etyczną.

Zadaniem głosiciela słowa Bożego jest rodzenie i wzmacnianie wiary u słuchaczy. Wiara zaś jako spotkanie z Bogiem oczyszcza rozum, który z kolei szuka odpowiedzi na pytanie: „jak realizować sprawiedliwość tu i teraz”⁴⁸. Wiara zrodzona ze słuchania słowa Bożego dostarcza ludziom wierzącym pryzmatu, przez który mogą interpretować rzeczywistość i w sposób wolny podejmować życiowe decyzje, również polityczne⁴⁹.

Droga na skróty jest fałszywa. Obsesowe wskazywanie słuchaczom przez kaznodzieję, jakie decyzje polityczne mają podejmować, jaką partię mają popierać, a jakiej z odrazą unikać, jest przejawem arogancji i braku poszanowania wolności sumienia słuchaczy. Jest nadużywaniem sakralnego autorytetu moralnego (*auctoritas*) i przejawem inklinacji do sprawowania władzy politycznej (*potestas*). To działanie noszące znamiona manipulacji

⁴⁴ KPK, kan. 768 § 2.

⁴⁵ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 28.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Benedykt XVI (*Deus caritas est*, 28) naucza, że „budowanie sprawiedliwego porządku społecznego i państwowego, dzięki któremu każdemu byłoby dane to, co mu się należy, jest podstawowym zadaniem, które każde pokolenie musi na nowo podejmować. Ponieważ chodzi tu o zadanie polityczne, nie może być ono bezpośrednią misją Kościoła. Ponieważ jednak jest to równocześnie pierwszorzędne zadanie ludzkie, Kościół ma obowiązek współdziałać przez oczyszczanie rozumu i formację etyczną, aby wymagania sprawiedliwości stały się zrozumiałe i politycznie wykonalne”.

wania ludźmi, krótkowzroczne i niewychowawcze. Słuchacze submisywni, potrzebujący wciąż prowadzenia przez innych raz posłuchają duszpasterza, a innym razem kogoś innego, o całkiem odmiennych poglądach.

Tak więc o wiele istotniejsza od bezpośredniej agitacji partyjnej jest formacja sumień słuchaczy przez kaznodzieję; zapoznavanie ich z jednym z najbardziej strzeżonych sekretów Kościoła, jakim jest katolicka nauka społeczna i zachęcanie do brania odpowiedzialności za podejmowane decyzje życiowe. Kształtowanie ludzkich sumień jest o wiele trudniejsze od agitacji partyjnej, ale przynosi długofalowe owoce.

W kazaniu chodzi bowiem nie tyle o dostarczenie słuchaczom argumentów do podjęcia poszczególnych działań społecznych i politycznych, ile – o wiele bardziej – o odwołanie się do takich fundamentalnych wartości jak miłość i sprawiedliwość. W ten sposób wychowuje się chrześcijańskich słuchaczy do zajęcia postawy zarówno rozumnej i rozsądnej politycznie, jak też adekwatnej teologicznie, która znajdzie odzwierciedlenie w działaniu⁵⁰.

Kazanie pomaga w dokonaniu etycznych osądów i motywuje do działalności społeczno-politycznej. W ten sposób zawiera w swej treści niezbędny, duszpasterski aspekt⁵¹.

3. Rodzaje kazań „politycznych”

Według Jürgena Ziemera⁵² każde kazanie chrześcijańskie jest potencjalnie polityczne o tyle, o ile jest ono przemówieniem publicznym, które niesie w sobie przesłanie podejmujące w znacznej mierze zagadnienia społeczne i polityczne. Ściślej ujmując, kazanie polityczne (niem. *die politische Predigt*) to, według niego, typ chrześcijańskiego kazania, w którym podejmowane są wprost zagadnienia natury etyczno-politycznej. Jest to więc kazanie polityczne w szerokim rozumieniu. W zależności od tego, jakie funkcje spełniają w kazaniu zagadnienia polityczne, Jürgen Ziemer na kanwie doświadczeń niemieckich wyróżnia trzy rodzaje kazań politycznych⁵³:

1. Kazanie polityczne opisowe (*darstellende*);
2. Kazanie polityczne oceniające (*urteilsbildende*);

⁵⁰ Por. M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit...*, dz. cyt., s. 186.

⁵¹ Por. H. G. Schöttler, *Politische Predigt...*, dz. cyt., k. 392.

⁵² J. Ziemer, *Politische Predigt*, [w:] *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Band 6, k. 1469–1470.

⁵³ Podział ten zaczerpnięty jest za: K. F. Daiber, *Predigt als religiöse Rede*, München 1991, s. 172–185.

3. Kazanie polityczne apelujące (*auffordernder*).

3.1. Kazanie polityczne opisowe

W opisowym kazaniu politycznym artykułowane są przeżycia kaznodziej jako reprezentanta wspólnoty związane z ważnymi wydarzeniami: czy to laudacja, czy też lament, wdzięczność czy też poczucie skruchy. Kazanie takie może być reakcją na jakieś wydarzenie polityczne, jak np. katastrofy, nieszczęśliwe wypadki. Może też być wygłaszane w związku z jakąś ważną w danym środowisku datą, rocznicą ważnych wydarzeń.

Nie należy bagatelizować niebezpieczeństwa ideologicznego nadużycia kazania politycznego w sensie uroczystej legitymacji i potwierdzenia polityki rządu. Takim nadużyciem były dla przykładu tzw. *Kriegspredigten* – bezkrytyczne, a nawet pochwalne kazania wygłaszane przez duchownych w Niemczech podczas pierwszej wojny światowej, w latach 1914–1918⁵⁴.

3.2. Kazanie polityczne oceniające

Oceniające kazanie polityczne zawiera dokonaną w świetle Bożego słowa krytyczną ewaluację aktualnej sytuacji społecznej i politycznej, w jakiej znajduje się wspólnota wierzących. To kazanie dostarcza potrzebnych informacji, służy pogłębieniu świadomości słuchaczy oraz wyostrzeniu ich sumień. Uwrażliwia na niesprawiedliwość struktur, które dotyczą poszczególnych osób i całej wspólnoty. Kreśli perspektywy jakiegoś solidarnego rozwiązania problemów w duchu Ewangelii. Kazania takie były nierzadkim zjawiskiem w Niemczech po II wojnie światowej. Wspierały one dążenie do pokoju, proces koncyliacyjny, troskę o najbardziej potrzebujących. Promowały też noce modlitw politycznych „*Politische Nachtgebete*”⁵⁵.

3.3. Kazanie polityczne apelujące

Apelujące kazanie polityczne wywiera presję na zmianę sytuacji społeczno-politycznej, która jest nie do pogodzenia z Ewangelią. Takie głoszenie wpisuje się w nurt przepowiadania profetycznego reprezentowanego przez mowy proroków Amosa i Izajasza, a także mowy Jana Chrzciciela

⁵⁴ J. Ziemer, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 1469; por. H. G. Schöttler, *Politische Predigt*, k. 392.

⁵⁵ J. Ziemer, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 1469; D. Sölle, *Politische Nachtgebete*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, B. 8, k. 395.

i Jezusa Chrystusa o królestwie Bożym. Ten rodzaj przepowiadania nie był w tradycji kaznodziejskiej dominujący, ale miał swoich przedstawicieli w różnych epokach. Byli nimi na przykład bp Ambroży z Mediolanu, bł. kardynał Clemens August Graf von Galen, Martin Luther King Jr. Tego rodzaju kazanie, obok profetycznej krytyki, zawiera wezwanie do działania i zajęcia określonego stanowiska. W czasie przeobrażeń w 1989 roku w Polsce, a następnie w Niemczech Wschodnich w kazaniach było obecne wezwanie do zaniechania przemocy⁵⁶.

Spośród apelujących kazań politycznych światową sławę zyskały trzy kazania kardynała Grafa von Galena, zwanego „Der Löwe von Münster”: Pierwsze z 13 lipca 1941 roku, w którym protestował przeciwko zamknięciu przez Gestapo klasztoru jezuitów i klasztoru sióstr misjonarek. Poddał analizie łacińską dewizę: „Iustitia est fundamentum regnorum” (sprawiedliwość jest podstawową wszelkich rządów) i wołał: „domagam się sprawiedliwości”. W drugim kazaniu z 20 lipca 1941 roku mówił o swoich interwencjach u najwyższych władz. Przypomniął, że chrześcijanie nie wzniecają rewolucji, więc pozostaje wytrwałość w przeciwnościach. Mówił: „Jesteśmy kowadłem, a nie młotem. Efekt pracy kowala zależy od kowadła i od młota, ale kowadło jest trwalsze niż młot”. W trzecim kazaniu z 3 sierpnia 1941 roku do Ewangelii dnia o tym, że Jezus zapłakał nad Jerozolimą (Łk 19, 41) kardynał Graf von Galen protestował przeciw traktowaniu ludzi jak rzeczy i uznawaniu ich za wartościowych tylko wówczas, gdy byli produktywni dla społeczeństwa. Protest ten był skierowany przeciwko praktyce zabijania inwalidów wojennych⁵⁷.

4. Wymogi wstępne do przygotowania kazania „politycznego”

Warto jeszcze zwrócić uwagę na wymogi stawiane kaznodziei, który pragnie podjąć problematykę polityczną w kazaniu. Zdaniem Michaela Thiele’go⁵⁸, jeśli kaznodzieja chce mieć wymagane ku temu kompetencje, musi być najpierw zdolny do widzenia rzeczywistości w pełnym świetle. Nie może nie mieć świadomości tego, co się dzieje w świecie. Musi podjąć

⁵⁶ J. Ziemer, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 1469.

⁵⁷ Tamże; E. Gatz, *Galen Clemens August*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, B. 4, Hrsg. W. Kasper, Freiburg-Basel-Rom-Wien 1995, k. 267–268.

⁵⁸ M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 205.

poszukiwania i refleksję, by pogłębić rozumienie problemów i nie upraszczać ich. Musi dostrzec zależności polityczno-gospodarcze, na których się najczęściej nie zna albo zna niewystarczająco. Pomocne będą rozmowy ze specjalistami i spojrzenie na problemy z różnych punktów widzenia. Taki wymóg stawiają głosicielom homilii niedzielnej biskupi amerykańscy, przestrzegając, że przepowiadanie słowa Bożego bez solidnych informacji pozwalających na zrozumienie złożoności świata łatwo degeneruje się do bezsensownego narzekania na zło istniejące w świecie albo też do bezkrytycznej afirmacji najnowocześniejszych osiągnięć technologicznych i ideologicznych⁵⁹.

Głosiciel kazania o problematyce politycznej na etapie przygotowania powinien postawić sobie kilka pytań. Najpierw kilka takich, które pozwalają osiągnąć zrozumienie zagadnienia:

- Czy jestem dobrze poinformowany?
- Czy przemyślałem zagadnienie?
- Czy dokonałem egzegezy tekstu biblijnego i analizy problemu, o którym chcę mówić?

Następna seria pytań dotyczy krytyki źródeł:

- Skąd zaczerpnąłem informacje?
- Czy ich źródła są wiarygodne?
- Czy weryfikowałem zdobytą wiedzę?

Kolejna grupa pytań na etapie przygotowawczym stanowi krytykę ideologii:

- Jakie założenia ideologiczne posiadam ja sam i źródła, którymi dysponuję?
- Czy omówiłem problem z osobami mającymi inne zdanie niż moje?
- Czy przemyślałem do końca konsekwencje, jakie mogą być efektem mojego apelu do słuchaczy?
- Czy przedyskutowałem problem z przywódcami lokalnej wspólnoty kościelnej?
- Z jakimi spotkałem się sądami w czasie takiej wymiany poglądów?
- Czy prezentuję w kazaniu także zdanie tych, którzy mają inne poglądy?
- Czy osoba o innych poglądach nie będzie mieć wrażenia, że została przedstawiona w sposób demagogiczny?

⁵⁹ Por. The Bishops' Committee on Priestly Life and Ministry, NCCB, *Fulfilled in Your Hearing. The Homily in the Sunday Assembly*, Washington, D.C. 1982, s. 14.

– Czy postępuję według zasady Tobiasza starszego przekazanej synowi: Czym sam się brzydzisz, nie czynić tego nikomu! (Tob 4, 15) albo według słów Pana Jezusa: Wszystko więc, co byście chcieli, żeby wam ludzie czynili, i wy im czyńcie! Albowiem na tym polega Prawo i Prorocy (Mt 7, 12)?

– Czy przedstawiam uzasadnienie politycznych sądów?

– Czy nazywam po imieniu kryterium oceny?

– Czy czerpię to kryterium z jakiegoś tekstu świętego?

– Czy przedstawiam polityczne poglądy jako moje własne, czy też powołuję się na autorytet urzędu?

– Czy wskazuję, jakie konsekwencje dla słuchaczy mają podejmowane zagadnienia polityczne?⁶⁰.

Lista tych pytań pozwala kaznodziei spojrzeć krytycznie na planowane wystąpienie. Może mu też pomóc w bardziej obiektywnym podejściu do zagadnień politycznych i chronić przed stronniczością. Każe pamiętać o tym, że Bóg nikogo nie odrzuca, ale pragnie, „by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2, 4); wszyscy ludzie, niezależnie od preferencji politycznych. Poza tym przygotowując kazanie polityczne, nie można zapominać o istocie kazania jako wydarzeniu zbawczym.

5. Polityczny kontekst kazania

O tym, że kazanie jest odbierane jako polityczne, decyduje nie tylko osoba kaznodziei albo treść kazania, ale także w znacznym stopniu kontekst wypowiedzi⁶¹. Podobne treści wypowiediane w jednym kontekście nie wywołają ani euforii, ani oburzenia, a w innym – mogą być odczytane jako wsparcie bieżącej polityki bądź też jej wyraźna kontestacja, niebezpieczna dla przywódców politycznych. Na przykład wypowiedź w obronie środowiska naturalnego harmonizuje z postulatami i działaniami ekologów i z tego względu odpowiada partii zielonych; może być traktowana jako ich wsparcie. Z kolei wypowiedź w obronie biednych i uciskanych – może być traktowana jako wsparcie partii lewicowych. Upraszczając, łatwo rozszerzyć zgodność między doktryną Kościoła a jakimś poglądem partyjnym na poparcie dla całego programu danej partii. A to byłoby z pewnością

⁶⁰ M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 205.

⁶¹ Por. H. G. Schöttler, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 392.

znieskształceniem nauczania Kościoła, który nie utożsamia się z żadną partią polityczną. Musi być więc jasne, że głosiciel kazania wypowiadając się na jakiś temat, prezentuje nauczanie Kościoła, a nie jawnie bądź skrycie wyraża poparcie dla bieżących interesów jakiejś ideologii bądź partii.

W każdej epoce posługa słowa ma miejsce zawsze w jakimś kontekście politycznym. Również działalność Pana Jezusa odbywała się w kontekście politycznym. Jego naród znajdował się pod okupacją rzymską. On sam padł w końcu ofiarą mezaliansu sił politycznych i religijnych⁶². Także aktualna działalność Kościoła dokonuje się w kontekście politycznym, który nie jest ani trudniejszy, ani łatwiejszy, tylko po prostu inny.

Wnioski

1. Prawo kazania do bycia politycznym ma swoje uzasadnienie teologiczne w prorocत्वach: przepowiadaniu przez proroków sądu i kary oraz w wezwaniach do nawrócenia, a także w Chrystusowym głoszeniu królestwa Bożego oraz w prawie Jego uczniów do wyznawania Chrystusa i ich obowiązku do zachowania i przekazywania integralnej nauki Mistrza⁶³.

2. Kazanie polityczne w sensie biblijnym jest kazaniem przeciw biedzie, uciskowi i niesprawiedliwości na świecie. Jest ono konieczne po tym, jak przez wieki kolonizacji i feudalizmu Kościół stawał po stronie panujących władców i bogaczy. Takie kazanie jest koniecznym zadośćuczynieniem biednym. Jest konieczne dla przetrwania Kościoła. Kościół nigdy nie traci, gdy jest rzecznikiem uciskanych i pozbawionych głosu, proponując zawsze rozwiązania bez stosowania gwałtu lub przemocy⁶⁴. Pokazuje, że Bóg jest Bogiem przyjaznym ludziom, stojącym po stronie cierpiących, a zarazem – Sędzią sprawiedliwym wobec osób stosujących ucisk względem innych, a także wobec tych, którzy odwołują się do przemocy i terroru⁶⁵.

Trawestując Karola Bartha, można powiedzieć, że posługa słowa jest konfrontacją rzeczywistości z Objawieniem – „«Zeit-Wort» mit Offenbarungswort”; jest sprzeciwem wobec nadużycia władzy; bierze w obronę uciskanych przed uciskającymi; Pokazuje – w świetle Ewangelii

⁶² M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 179.

⁶³ H. G. Schöttler, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 392.

⁶⁴ M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 181.

⁶⁵ Tamże, s. 182.

– różnicę w życiu społeczności, jaką proponuje chrześcijaństwo. Zdaniem Albrechta Grötzingera istota działalności Kościoła (niem. *das Eigentliche der Kirche*), która go legitymuje, polega na trosce o poszczególne jednostki i mniejszości społeczne, na ich ochronie przed instytucjami⁶⁶.

3. Kazanie jest zarówno echem słowa Bożego w aktualnym kontekście, jak też echem ludzkich cierpień, obaw i nadziei. Wyrasta ze wsłuchiwania się kaznodziei w Boże słowo i w ludzi pozbawionych głosu i praw⁶⁷. Jest w nim miejsce nie na tanie pocieszenie przez odwołanie li tylko do ludzkich rozwiązań, ale na ujęte chrystologicznie współczucie. Wskazywał na nie Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini*:

«moc uzdrawiająca słowa Bożego jest dla tego, kto słucha, żywym wezwaniem do osobistego nawrócenia». Liczne stronicie Pisma Świętego opisują pociechę, umocnienie i uzdrowienie, będące efektem działania Boga. Zwłaszcza trzeba pamiętać, że Jezusowi bliscy byli cierpiący i że On sam, wcielone Słowo Boże, wziął na siebie nasze bolesti i cierpiał z miłości do człowieka, nadając tym samym sens chorobie i śmierci⁶⁸.

Jednocześnie jednak papież zaznaczył nieco dalej w tymże dokumencie: „Trzeba głosić nie jakieś słowo pociechy, lecz słowo, które porusza, wzywa do nawrócenia, umożliwia spotkanie z Nim, dzięki któremu rozkwita nowa ludzkość”⁶⁹.

4. Wartość kazań „politycznych” polega na tym, że nawiązują one do rzeczywistości dotyczącej życia słuchaczy, a także na poważnym traktowaniu odpowiedzialności za świat w powiązaniu z głębokim zaufaniem w moc słowa Bożego. W takim sensie kazanie „polityczne” oznacza przyzwolenie na to, aby przemówił Bóg w celu dokonania przemiany w świecie. Na tym polega legitymizacja kazania „politycznego”, w którym głosiciel prezentuje stanowisko Kościoła wobec problemów życia publicznego.

5. Ważne w kazaniu politycznym jest podejmowanie aspektów życia dyskutowanych we wspólnocie wierzących. To odróżnia je od mowy politykującej na ambonie, która podejmuje tematy i problemy nieobecne w życiu lokalnej społeczności i w rozmowach ludzi tworzących wspólnotę słuchaczy⁷⁰. Wystąpienia ideologiczne, doktrynersko-partyjne

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ *Verbum Domini*, 61.

⁶⁹ Tamże, nr 93.

⁷⁰ J. Ziemer, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 1469.

nie powinny mieć miejsca na ambonie. Możliwe jest natomiast prezentowanie w kazaniu nauczania Kościoła, które pełni funkcję krytyczną wobec ideologii⁷¹. Kaznodzieja musi się dystansować wobec władz i ideologii partyjnych, które w Kościele i jego teologii chcą znaleźć legitymizację swoich doczesnych, politycznych działań⁷². W tym sensie kazanie pełni funkcję krytyczną wobec ideologii partyjnych.

6. Kazanie polityczne jest krytyką języka: obnaża prawdę ukrywaną za słowami polityków oraz za obrazami prezentowanymi w mediach, przez co ściąga na siebie gniew władców. M. Thiele⁷³ zauważa, iż na przykład społeczne i polityczne wsparcie dla działań wojennych podejmowanych przez władze zależy w dużej mierze od sposobu prezentacji tych działań w mediach. Im obrazy wojenne są bardziej odległe od lokalnych dramatów, tym większą akceptację zyskują u widzów. Zadaniem kazania jest ukazanie obrazów ukrytych pod obrazami w mediach; obnażenie sterylności działań wojennych, przemilczanej przemocy i okrucieństwa; ukazanie prawdziwego oblicza wojny: przedstawienie w centrum relacji dramatycznego losu ludzi dotkniętych działaniami wojennymi w miejsce prezentacji wyrafinowanych działań wojennych.

7. Kazanie „polityczne” staje się problematyczne wówczas, gdy ciągle stawia wspólnotę wobec wyzwania etyczno-politycznych, które przerastają możliwości większości słuchaczy, pozostając jedynie w sferze życzeń. Problem powstaje również wtedy, gdy w kazaniu nie zostanie zachowana hierarchia, zróżnicowanie rangi problemów⁷⁴.

8. Kazanie „polityczne” stwarza tendencje do moralizowania i podkreślania aspektów prawnych. Naprzeciw tym tendencjom należy podkreślać prymat Ewangelii, która wszystkim chrześcijanom wyznacza horyzont politycznych działań.

9. Przynajmniej co jakiś czas w kazaniu powinna znaleźć się zachęta do modlitwy za sprawujących władzę. Zachęca nas do tego Pan Bóg w swoim słowie. W księdze proroka Jeremiasza czytamy:

To mówi Pan Zastępów, Bóg Izraela, do wszystkich uprowadzonych do niewoli, których pozwoiliem uprowadzić z Jerozolimy do Babilonu. Budujcie domy i mieszkać w nich; za-

⁷¹ M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 189.

⁷² Tamże, s. 191.

⁷³ Tamże, s. 192.

⁷⁴ J. Ziemer, *Politische Predigt*, dz. cyt., k. 1469.

kładajcie ogrody i spożywajcie ich owoce! [...]. Starajcie się o pomyślność kraju, do którego was zesłałem. Módlcie się do Pana za niego, bo od jego pomyślności zależy wasza pomyślność [...]. To jednak mówi Pan: Gdy dla Babilonu upłynie siedemdziesiąt lat, nawiedzę was i wypełnię na was swoją pomyślną zapowiedź, by was znów przyprowadzić na to miejsce. Jestem bowiem świadomy zamiarów, jakie zamyslam co do was – wyrocznia Pana – zamiarów pełnych pokoju, a nie zguby, by zapewnić wam przyszłość, jakiej oczekujecie. Będziecie Mnie wzywać, zanosząc do mnie swe modlitwy, a ja was wysłucham (Jr 4–5.7.10–12).

Taka modlitwa o pomyślność kraju, w którym się przebywa, jest wyrazem ufności w Bożą Opatrzność.

Podobna zachęta do modlitwy politycznej zawarta jest w Pierwszym Liście św. Pawła Apostoła do Tymoteusza:

Zalecam więc przede wszystkim, by prośby, modlitwy, wspólne błagania, dziękczynienia odprawiane były za wszystkich ludzi: za królów i za wszystkich sprawujących władzę, abyśmy mogli prowadzić życie ciche i spokojne z całą pobożnością i godnością. Jest to bowiem rzecz dobra i miła w oczach Zbawiciela naszego, Boga, który pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy (1 Tm 2, 1–4).

Zarówno Jeremiasz, jak i Paweł wzywają do modlitwy w sytuacji, w której ich naród znajdował się pod obcym panowaniem. Teksty te są źródłem dla kaznodziei, który może podkreślić, że chrześcijanie jako osoby wierzące w Bożą Opatrzność żywią przekonanie, że nawet w najtrudniejszych sytuacjach politycznych możliwe jest życie zgodne z Ewangelią. Paradoksalnie to właśnie w sytuacjach granicznych, najbardziej trudnych można najgłębiej doświadczyć obecności i działania Boga w swoim życiu. Bóg bowiem najwyraźniej objawia się wtedy, gdy zdaje się najbardziej ukryty. Taką interpretację rzeczywistości można proponować w kazaniu.

10. To najczęściej władza świecka próbuje wykorzystać Kościół dla poparcia swoich idei, szukając w kazaniach hierarchów swego sojusznika. Co gorsza, niekiedy politycy uzurpują sobie władzę nad ludzkimi sumieniami i wchodzą w rolę liderów religijnych. Dla przykładu: z poczuciem wybrania występował prezydent Stanów Zjednoczonych George W. Bush. W swoim przemówieniu z 1 maja 2003 roku nawiązał do tekstu z Księgi proroka Izajasza:

Ja, Pan, powołałem Cię słusznie, ująłem Cię za rękę i ukształtowałem, ustanowiłem Cię przymierzem dla ludzi, światłością dla narodów, abyś otworzył oczy niewidomym, ażebyś z zamknięcia wypuścił jeńców, z więzienia tych, co mieszkają w ciemności (Iz 42, 6–7).

Zacytował ten fragment w kontekście mowy o tym, że Stany Zjednoczone chcą być światłem dla narodów, latarnią wolności i możliwości⁷⁵.

⁷⁵ Por. M. Thiele, *Geistliche Beredsamkeit*, dz. cyt., s. 194.

Zadaniem urzędowych przedstawicieli Kościoła jest wyraźne zdystansowanie się wobec wszelkich prób takich manipulacji. Ojcowie II Soboru Watykańskiego stwierdzili wyraźnie, że „wielu łatwo łączy rozwiązania stąd i stamtąd przedłożone nawet niezależnie od intencji stron z tym, co głosi Ewangelia: niech więc wszyscy pamiętają, że w podobnych wypadkach nikomu nie wolno domagać się sankcji autorytetu kościelnego wyłącznie dla swego zadania”⁷⁶. Kościół niesie Chrystusowe orędzie zbawienia wszystkim ludziom dobrej woli. Ma świadomość, że wszyscy ludzie są grzesznikami potrzebującymi nawrócenia i zbawienia w Jezusie Chrystusie. Tylko On, Bóg-Człowiek może przemienić społeczność ludzką na drodze duchowego odrodzenia poszczególnych osób. Natomiast próba zmiany sytuacji społeczno-politycznej bez faktycznej przemiany poszczególnych osób jest z góry skazana na niepowodzenie.

Zakończenie

Odpowiedź na postawione we wstępie pytanie o to, czy możliwe jest podejmowanie zagadnień politycznych w kazaniu, jest pozytywna. Są jednak zastrzeżenia wyznaczające granice. Z jednej strony za niepożądane należy uznać apodyktyczne wskazywanie słuchaczom przez kaznodzieję konkretnych rozwiązań w sprawach doczesnych, czyli np. mówienie, na którą partię mają głosować. Z drugiej zaś strony należy pamiętać o tym, że człowiek jest istotą społeczną i polityczną. Bycie chrześcijaninem obejmuje wszystkie sfery życia indywidualnego, społecznego i politycznego. Toteż uzasadnione jest podejmowanie tych zagadnień w kazaniach i refleksja nad nimi w świetle słowa Bożego. Takie podejście do problematyki politycznej pozwala zrozumieć, że człowiek nie jest powołany do życia tylko doczesnego, ale do wiecznego życia w zjednoczeniu z Bogiem. Polityka, jakkolwiek ważna, nie wyczerpuje wszystkich potrzeb człowieka. Nie może ona zbudować królestwa Bożego na ziemi. Może natomiast wnieść w ludzką historię walory tego królestwa, jakim są na przykład równość, braterstwo i solidarność ludzi, sprawiedliwość i pokój⁷⁷. Z tego powodu możliwe jest podejmowanie w kazaniach zagadnień politycznych. Niezbędnym wa-

⁷⁶ KDK 43.

⁷⁷ G. De Rosa, *Politica...*, dz. cyt., s. 1158.

runkiem jest to, by kazania te zachowały istotne cechy każdego kazania jako proklamacji Dobrej Nowiny Jezusa Chrystusa, a nie przeobraziły się w świecką mowę polityczną.

Summary

Political problems in preaching

The article deals with political issues in preaching, especially when delivered independently of the liturgical context, as for instance, during the retreats or religious meetings with popular devotion.

Liturgical preaching is mistagogical and its subject depends very much on liturgical readings. That is why the preacher is somehow limited in choosing a subject for homilies. In circumstances other than the liturgy, the preacher has much more freedom in choosing a subject. The question, then, is to what extent the preacher might engage with political issues. This depends on an understanding and definition of both preaching and politics. It is necessary then to be precise not only with the definition of the sermon, but also the definition of politics. The history of preaching is filled with sermons dealing with political issues. Some of them are presented in the article. Then a different kind of so-called “political sermons” are mentioned. Later in the article the author presents the initial conditions required for the preparation and delivery of political problems in preaching. The final part of the article points out the political context of preaching. The article finishes with some conclusions.

